

IZBORNICI ISTRE!

Izborni proglas Političkog društva
"Edinost" iz Istre
(Trst, 1889.)

U povodu izbora za Pokrajinski sabor Istre u Poreču (lipanj 1889.) izborni je proglas objavilo Političko društvo "Edinost". Sve do 1902. trajalo je djelovanje toga društva, koje je nadomješteno Političkim društvom za Hrvate i Slovence u Pazinu i nicanjem širokog spektra novih organizacija liberalnog, kršćansko-socijalnog te socijaldemokratskog usmjerenja. Od kraja 1880-ih u prvi plan istarske politike dolaze Matko Mandić (1849.-1915.), Vjekoslav Spinčić (1848.-1933.) i Matko Laginja (1852.-1930.).

Dne 25. ovoga mjeseca imate svoje glasove dati za ljude, koje želite imati u saboru Porečkom. Fiducijari* kmetskih općina imate birati po dva zastupnika u svakom sielu kotara.

Svi Vi, koji niste talijanske stranke, ni od nje izabrani, treba da se junački ponesete na dan izbora i da glasujete za ljude, koje Vam evo niže preporučujemo.

Ni strahovanje, ni milovanje, ni darovi, ni grožnje od protivne stranke nesmiju Vas nikoga obrnuti ni toliko ohladiti, da biste i samo i kod kuće ostali. Jer glas, kojega imate na odlučeni dan dati, nije samo Vaš, nego svih onih, koji su Vas izabrali, da u njihovo ime govorite. Prošteno je svima, samo nije izdajici!

* povjerenici, u ovom slučaju seoskih općina po kurijalnom izbornom pravu – *op. prir.*

Izvor:
Naša sloga,
Trst, br. 25,
20. lipnja
1889.

Na slici:
Matko
Laginja

Ljudi, koje Vam preporučamo, pripravnici su svimi silami, a više put i za svoju vlastitu škodu, brinuti se za svaki boljak naše Istre. Njihov program je ovo:

Buduć da je u Istri više naroda hrvatskoga ili slovenskoga govora, nego li talijanskoga, nastojati će se, da Istra dobije na se obilježje slovinsko. Talijanom nećemo da otmemo ništa njihovoga, ali oni nesmiju imati ništa našega.

Promjeniti način izbora za sabor tako, da bude od većine puka i većina zastupnikah.

Gledati, da se urede stvari občinske, školske i upravne onako, kako bolje odgovara našim starinskim običajem.

Gledati, da se uredi pitanje ezonera*. Ezoner je oblatio gruntovne knjige mnogomu kmetu tako, da ga nitko više neće pomoći. Ako ga nemožemo urediti nikako, a mi ga brišimo i brišimo za uvijek, i nemirujmo dok to teško pitanje neskinemo s vrata istarskom kmetu.

Našemu hrvatskomu ili slovenskomu jeziku dobiti jednaku pravicu s jezikom talijanskim u saboru, u junti, i u svih uredih zemaljskih.

U šest budućih godinah možda će hrvatski puk opeta biti pozvan, da zasvjedoči svoju nepokolebivu viernost naravnomu Gospodararu svega našega naroda. Ali već sada za onda imamo samo jednu rieč: Krv i život za obranu naše hrvatske narodnosti i naše starinske vladarske kuće.

Urrah Habsburg!

To su temeljna načela naše stranke. Ta načela zagovarati će zastupnici, koje Vam preporučamo i za koje glasujte svi kao jedan. A ti jesu:

I. Za kmetske občine kotara Lošinja (birališće u Krku):

Dr. Frane Volarić, kanonik u Krku

Dr. Mate Trinajstić, sada u Trstu

II. Za kmetske občine kotara Pazina:

Dr. Matko Laginja, sada u Trstu

Dr. Antun Dukić, odvjetnik u Pazinu

III. Za kmetske občine kotara Kopra:

Vjekoslav Spinčić,
c. kr. profesor u Gorici

Frano Flego, načelnik u Buzetu

IV. Za kmetske občine kotara Voloskog:

Slavoj Jenko, načelnik u Podgradu

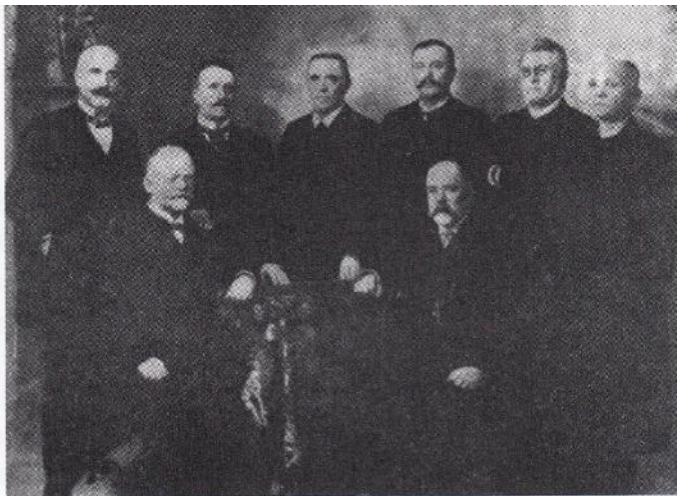
Mate Mandić, urednik u Trstu

Trst, 19. junija 1889.

Uredništvo "Naše Sloge"

Političko društvo "Edinost"

* otkupljivači zemlje nakon ukidanja feudalnog sustava – *op. prir.*

KONCEPT PRAVILA KLUBA POLITIČKOG DRUŠTVA I SPOMENICA AUSTRIJSKOM MINISTRU PREDSDJEDNIKU KOERBERU

Specijalni zahtjevi Hrvata i Slovenaca u Istri
(Pazin, 1902.)

U svibnju 1902. osnovano je u Pazinu *Političko društvo za Hrvate i Slovence u Istri*. Ta je politička udruga uputila *Spomenicu* austrijskom ministru predsjedniku Ernestu von Koerberu tijekom njegova prvoga mandata (1900.-1904.), u kojoj je istaknula probleme hrvatske i slovenske zajednice, misleći na nepovoljan politički i gospodarski položaj u odnosu na talijansku zajednicu. U *Spomenici* se prosvjedovalo protiv onih talijanskih političara koji su se zalagali za hegemonijalnu politiku unutar Istre, isticala se bojazan od iredentizma, a prozivali su se i nositelji dualističkih vlasti koji su pogodovali dominaciji talijanskog nacionalnog pokreta.

Koncept pravila kluba Političkog društva

1. Odpravljenje zakona o školskim taksama uz povišenje prinosa sa strane države za školske svrhe u Istri.
2. Bezodvlačno osnivanje pučkih škola sa hrvatskim ili slovenskim nastavnim jezikom svagdje, gdje k tomu obstaje zakonske pretpostavke.
3. Priznaja izpita položenih na zagrebačkom sveučilištu iz svih struka.
4. Osnivanje državne poljodjelske škole u Pazinu sa hrvatskim naukovnim jezikom.

Izvor:
Ostavština
Vjekoslava
Spinčića,
kut. 7,
Hrvatski
državni arhiv,
Zagreb.

Na slici:
zastupnici u
Istarskom saboru

5. Osnovanje nautičke škole sa hrvatskim nastavnim jezikom u Voloskom.
6. Ukinuće vinske klauzule ili barem povišenje uvozne carine najmanje na 24 kruna, i stegnuće prava ribarenja talijanskih ribara u trgovačkom ugovoru sa Italijom.*
7. Procjena državnog zakona u pogledu podpore za obnove filokserom uništenih vinograda u smislu, da odnosnim vinogradarom može bit izdana podpora i bez obzira na to, da pokrajina i sa svoje strane zajamčuje koji prinos.
8. Izdanje strožijih zakona proti patvorenjem vina.
9. Podupiranje ekonomne organizacije seoskoga i malog obrtnoga stališa u Istri, osobito pospješanjem jeftinog kredita od strane države raznim gospodarskim udrugam, podijeljivanjem podpora istim, i omogućenje osnovanju seoskih zadružnih konoba, osjeganjem izdatne podpore za sagradjenje istih i provedbu nužne spreme.
10. U postojećoj nagodbi obostrane vlade neka osjeguraju, ili da se sporazumne izjave za spojenje iztočnog diela Istre (Opatija) sa željezničkom prugom Divača-Pula (pruga Lupoglav-Opatija).

*Spomenica austrijskom ministru
predsjedniku Koerberu*

Vaša Preuzvišenosti!

Pošto je političko društvo za Hrvate i Slovence u Istri nedavno dozvolom c. k. Namjesništva u Trstu, stupilo u život, smatra se podpisani dužnim, da pred Vašu preuzvišenost stupi ovom predstavkom i najsmjernije zamoli, da Vaša preuzvišenost svrati osobitu pozornost na nevoljno stanje Hrvata i Slovenaca u Istri i poduzme shodna da poboljša koli u interesu državljana prema državi svoje dužnosti i naroda uvijek odanoga i vjernoga Njegovom Veličanstvu i Njegove prejasne vladajuće kuće i celokupne monarkije.

Odnosaži u Primorju bili su vjerno i dosta obsežno opisani u tiskanoj "Denkschrift über die Zustände im Küstenlande"*** od 17. maja 1899. slovenskih i hrvatskih zastupnika na saborih Trsta, Goriške i Istre, koju podpisani časti ovdje pod . /. priložiti i osobitoj pozornosti preporučiti.

U njoj su ocrtni takodjer odnosaži u Istri koji su se od onda malo ili ništa promjenili, pače u mnogom obziru i pogoršali.

Koliko se je koncem 1900. nabrojilo Hrvata i Slovenaca u Istri, još nije službeno priznato. Kako svaki put, tako se je i tom prilikom po svoj prilici razmjerno umanjio broj Hrvata i Slovenaca a povećao broj Talijana. Ipak bit će još i sada većina stanovnika Istre hrvatske i slovenske narodnosti, koji pak nemaju tako rekuć nikakve vlasti u pokrajini, pače sve ide na to da se te stanovnike oslabi, potlači i uništi.

* Austro-Ugarska je sklopila 1891. s Italijom trgovački ugovor koji je sadržavao klauzulu o smanjenim carinama za uvoz talijanskih vina. Ta je odluka štetno djelovala na vinogradare Dalmacije i Istre. Slične poteškoće je izazivalo i ribarenje. (*op. prir.*)

** Spomenica o stanju u Primorju – *op. prir.*

Saborski izborni red prikrajen je proti njim. Izbori naročito u zapadnom dielu pokrajine, kao da se obavljaju prema načelu, da se mora i u tom uzdržati posjedno stanje Talijana, tako da Hrvati već načelno nemogu doći do svojega zastupstva.

Pokrajinski sabor i pokrajinski odbor, u svojih većinah, zajedno sa saborskim predsjednikom i pokrajinskim poglavarom neće da pripoznadu ravnopravnost hrvatskoga i slovenskoga jezika. Njihovo je načelo, da je Istra talijanska pokrajina i prema tomu rade, a znajući ipak, da još ima Hrvata i Slovenaca u Istri čine sve moguće, da ih potalijane. Pri tom nežacaju se niti najnemoralnijih sredstava, nit najodurnijih individua.

Novac poreznika razbacuju na sve načine jedino u svrhe talijanske pokrajine demoralizirajući upravo pučanstvo, ili vele, da jih neimaju ni za skrajne duševne i materijalne potrebe hrvatskoga i slovenskoga pučanstva.

C. k. oblasti i njihovi organi ili nevide ili neće da vide ili nesmiju viditi svega toga postupka predstavnika pokrajinske autonomne oblasti.

Kod raznih izbora događaju se još uvijek neurednosti i nezakonitosti na štetu Hrvata i Slovenaca a u prilog Talijana, a da predstavnici c. k. oblasti ne postupaju proti tomu kako bi morali.

U saboru buni se hrvatski ili slovenski govoreće zastupnike, njihovi predlozi i interpelacije, čitaju se takodjer nakon više dana samo u talijanskom prevodu, u stenografične zapisnike ne dolazi ni rieči hrvatske, a zastupnik c. k. vlade nit tomu što prigovara, nit o tom izvješćuje a iz straha pred Talijani bud neodgovara na hrvatski ili slovenski postavljene interpelacije, ili ako odgovara, odgovara talijanski.

Školstvo je u prežalostnom stanju i postupa se glede njega nečuvenim načinom. Gdje ima makar i deset djece talijanske ili u obće djece kojih roditelja hoće da njima se talijanski podučavaju, tu se je uztrojila talijanska škola, i uzdržaja se talijanske škole i razrede gdje neima zakonitoga broja djece za nje. Usuprot ima 17.000 hrvatske i slovenske djece, koji ne imaju nikakove škole a druge na tisuće, koje moradu polaziti talijanske škole, i ipak hrvatskih škola sa preko 100 i sa 150 učenika na jednoga učitelja a da se neda druge učiteljske sile.

C. k. vlada, koja je za školstvo jedina odgovorna, bila je pozvana već prije više godina od zastupničke kuće carevinskoga vieća, da u Istri uztroji škole gdje manjkaju i da se uredi svuda materinski jezik djece kao nastavni.

C. k. školska oblast već bi, da su učinile njeke korake u tom obziru već takodjer prije više godina, al se pri tomu upro zemaljski odbor i zemaljski sabor u svojih većinah sad pod jednom sad pod drugom izlikom i c. k. zemaljsko školsko vieće njem je popuštalo i popušta, premda je samo ono, i u obće c. k. školske oblasti odgovorno za školstvo. Na zahtjev većine zemaljskoga odbora i zemaljskoga sabora uvelo se je školske takse u svrhu da se dobije sredstva za ustrojenje manjkajućih škola i od tih taksa dobiva se godišnjih 180.000 kruna. Mjesto da se taj novac troši u svrhu u koju bijaše odlučeno, ustrojilo se je posve nepotrebni talijanski gimnazij u Pazinu. Ustrojilo se je na dalje poglavito pokrajinskim novcem talijanska viša djevojačka škola u Puli i u najnovije vrijeme, takodjer dvie četvororazredne talijanske pučke škole u tom gradu.

Obzirom na pučke škole za ono 17.000 hrvatske i slovenske djece postoji odluka c. k. zemaljskoga školskoga vieća po kojoj se ima svake godine samo tri škole u pokrajini otvoriti. Te se doista ustrajaju, al se ni njih ne otvara. Medjutim ima mjesta sa stotinama hrvatske djece dužne polaziti školu u koji su stanovnici velikim žrtvama sagradili školske zgrade, al njima se škole, obzirom na onu posve protuzakonitu odluku c. k. zemalj. školskoga vieća ne da. Molbe za hrvatske škole, ili za proširenje postojećih hrvatskih škola u zakonu posve utemeljene, vise već godine i godine bilo kod c. k. kotarskih bilo kod c. k. zemaljskoga školskoga vieća, ili odnosni utoci kod c. k. ministarstva za bogoštovje i nastavu.

Kao primjeri neka budu spomenuti Brgudac, Slum, Brest u Koparskom kotaru, Volosko i Lovran u Voloskom kotaru, Lošinj u Lošinjskom, Pazin grad, Pazin okolica, Žminj, Sv. Lovreč u Pazinskom, Vižinada okolica, Žbandaj u Porečkom kotaru, u kojem u ostalom nejma nit jedne hrvatske pokrajinske javne pučke škole.

I u crkvenih stvari zapostavljeni su koli hrvatski vjernici, kojim se čine sve moguće poteškoće, da nedodju nit do blagodati sv. vjere, koli svećenici, kojim se godine i godine krati njihove zakonite dohodke.

Obćine hrvatske i slovenske nesamo da se nepodupire u njihovih pravednih i korisnih težnah nego njim se čini svakojake neprilike.

Napadaji na Hrvate i Slovence sa strane Talijana ili od njih plaćenih ljudi su u raznih stranah pokrajine jako česti, a da se napadačem ništa nedogodi, nit se proti njih postupa. Kod takvih zgoda ne samo, da nije viditi mjestnih stražara talijanskih uprava, nego nije viditi nit c. kr. žandara, ili ako ništa nepoduzimlju, valjda nit neizvještjuju o tom, ili ako izvještjuju neuzima se na to obzir. Hrvati i Slovenci su naročito u obćinah sa talijanskom upravom izvrgnuti svakomu zlu, bez da bi se proti zlikovcem postupalo, dočim se za svaku najmanju proti Hrvatom i Slovcem najstrožije postupa.

Kod c. kr. oblastih, političkih, financijalnih, poštних i brzojavnih, pomorskih, željezničkih, sudbenih i svih zapostavlja se hrvatski i slovenski jezik, te hrvatskim i slovenskim strankami narivava talijanski i njemački jezik.

Vinska klausula u ugovoru sa Italijom tišti pućanstvo Istre. Filoxera hara i po toj pokrajini. Podpore u tom obziru nedobivaju Hrvati i Slovenci nikakve ili skoro nikakve od autonomnih pokrajinskih oblasti; dapaće ove prigovaraju c. kr. vladi i za ono podpore što jih hrvatskomu ili slovenskomu pućanstvu daje. O kakvoj poljodjelskoj školi za Hrvate i Slovence u Istri nejma nit govora. Sagradilo se je odnosno gradi se željeznicu Trst-Poreč, ali je sva trasirana po želji Talijana i njim u prilog. Odlučilo se je urediti rieku Mirnu, i dobro je da je, ali se za to nebi smjelo zapustiti uredjenja drugih riećica, potoka i moćvara, kao što su to one u Pazinskom kotaru i na otoku Krku, da se i tu nevidi, da sve se troši u zapadnom dielu pokrajine gdje uz Hrvate stanuju i Talijani, a malo u srednjem i istoćnom, gdje stanuju tako rekuć isključivo Hrvati.

Iako nuždних cesta se negradi, a ono malo što se daje za popravke cesta u ime nevolje, traži se u njekih kotarih pristrano i u stranaćke svrhe.

Obzirom na ribarstvo uživaju veće pogodnosti inostrani ribari nego li domaći, i onim se dopušta, da i same ustanove ugovora krše i sam zarad riba uništaju.

I kod javnih radnja, za koje doprinyašaju domaći državljani, pogodjuje se tudjim državljanom. Pri svem tom, nije nikakvo čudo, da domaći ljudi, Hrvati i Slovenci s kojim se u njihovoj zemlji postupa kao sa tudjinci: kubure, propadaju, da se kvare i da se iz svoje rodjene grude u tudji svet sele, te da se uz sve načine pučanstvo Istre potalijančuje, i ta pokrajina, koju su još 1848 organi c. kr. vlade nazivali slovenskom, hrvatskom, sve više talijanskom pokrajinom postaje, i ona se za drugu državu, za Italiju pripravlja. To već netaje službeni i neslužbeni Talijani, nit u Istri nit u Italiji, kako je to razvidno iz odnosne crte u spomenutoj "Denkschrift", i kako to pokazuju razni dogodjaji takodjer iz najnovije dobe, bilo sa strane Talijana iz pokrajine, i u obće iz primorskih pokrajina, bilo sa strane vidjenih Talijana iz kraljevine Italije.

To čini se, da već uvidjaju takodjer odlučujući čimbenici u monarhiji, dočim su se netom prošlih dana obavljale najsvečanije vojničke vježbe, kako da se u slučaju potrebe obrane istočne obale jadranskoga mora, naročito glavna vojnička pomorska luka naše monarhije.

Nego sve utvrde, sve vojničke ladje, svi kanoni i ostalo ubojito oružje neće obraniti Istre, kano nit ostalih pokrajina Primorja za monarhiju Habsburga, ako se ta pokrajina potalijani, a potalijanuje i potalijaniti će se, ako se nekrene posvema drugim putem u cjeloj javnoj upravi.

Na temelju načela, na kojih je osnovana naša monarhija, na temelju Božjih, prirodnih i ljudskih pisanih i nepisanih zakona, na temelju prava hrvatskoga i slovenskoga naroda, uzakonjenih i prisutnih od Njegovoga Veličanstva našega Cesara i Kralja, u ime pravice koju hoće, da država dade svojim državljanom sve što jih ide, kaošto oni daju državi porez u krvi i novcu, za očuvat pokrajinu monarhiji:

Imalo bi se promjeniti cieli sustav vladanja u Primorju, u koje spada i Istra, sustav koj traje već preko 20 godina, a kojim se na sve moguće načine pogoduje Talijanom, a zatire Hrvate i Slovence, promjeniti tako, da bi se nadomjestilo prema Hrvatom i Slovcem ono što se je do sad u duševnom i materijalnom obsiru zanemarivalo, i da se pak s njimi postupa po načelu posvemašnje ravnopravnosti u duševnih i materijalnih stvarih, u saboru i izvan njega u crkvah i u školah, kod svih c. kr. ureda, u svem javnom životu. Nužдно bi bilo, da se u tom smislu dade upute svim c. kr. činovnikom namještenim, i postupati svom strogostju proti svim koji se tih uputa nebi htjeli držati. Ako i gdje bi se pak imalo namjestiti nove c. kr. činovnike, kao što se u pr. govori već dulje vremena glede c. kr. namjestnika u Trstu i kaošto se ima popuniti mjesto c. kr. kotarskog poglavara u Poreču, onda bi se imalo imenovati takove, u kojih se ima već unapried jamstvo, da su sposobni za odnosna mjesta i da će zastupati pravedno i zakonito, da neće pogadjati jednoj narodnosti, a zanemarivati i tlačiti drugu, pače da će nastojati, da pridignu narod zanemaren i potlačen.

Imali bi čimbenici, odgovorni za upravu monarhije, pokazati u svako doba i u svem samosviest, koli prema kraljevini Italiji i njesinim preraznim čimbenikom, toli prema

onim u Istri i drugih pokrajinah Primorja, koji hoće da se Istru potalijani i pak združi s Italijom.

Nepita se nikakvih povlastica nit pogodnosti, nego se pita pravednost i vršenje zakona ravnopravnosti takodjer naprama Hrvatom i Slovincem Istre.

Izrazi najodličnijega štovanja

Vaše Preuzvišenosti

Odbor političkog društva za Hrvate i Slovence Istre

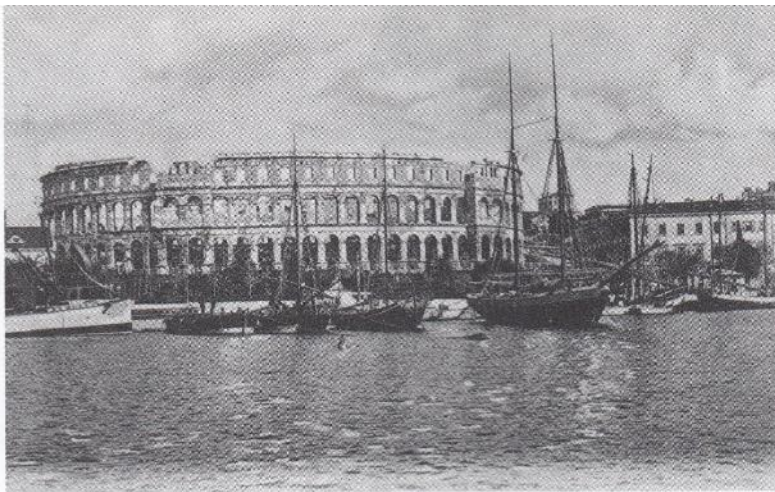
Pazin 24 septembra 1902.

Pozna: 24. septembra 1902. godine
Odbor političkog društva za Hrvate i Slovence Istre
Pazin 24. septembra 1902. godine

U

U ime Odbora političkog društva za Hrvate i Slovence Istre
izražavamo najodličnije štovanje i najdublji poštovanje
Vašoj Preuzvišenosti

1902.
Pazin
24. septembra

HRVATSKOM I SLOVENSKOM NARODU ISTRE NJEGOVI BIVŠI ZASTUPNICI NA ZEMALJSKOM SABORU

(Pula, 1914.)

U povodu raspuštanja Pokrajinskog sabora Istre javnosti su se obratili njegovi zastupnici Hrvati i Slovenci. Ponovili su ocjenu o podređenom položaju obaju naroda nasuprot talijanskoj saborskoj većini. Ukazavši na neuspjeli pokušaj kompromisa s talijanskom stranom, nastavili su tražiti od vlade u Beču da utječe na uvođenje potpune ravnopravnosti u svim područjima javne uprave.

Kako je već bilo objavljeno po novinama, c. k. vlada je *raspustila istarski zemaljski sabor* istodobno, kad je razne druge zemaljske sabore sazvala na ustavno djelovanje. A zašto je to učinila? Zato, jer naš sabor, *krivnjom onih, koji su se u njemu smatrali većinom*, od vremena, kad je bio izabran u jeseni god. 1908, do sada, ostao je nesposoban za bilo koji uspješan rad.

Usprkos neoborivoj, uredovno utvrđenoj činjenici, da Hrvati i Slovenci tvore veliku većinu pučanstva u Istri, te usprkos daljnjoj okolnosti, da je od 47 članova istarskog sabora 24 njih – naime 19 Slaveana, 2 socijalna demokrata i 3 virilista (ovi posljednji jedni i drugi bar po svojim načelima) – stajalo na temelju posvemašnje ravnopravnosti obiju naroda u pokrajini, htjela su 23 člana talijanske narodno-liberalne stranke sa zemaljskim kapetanom na čelu provadjeti i nadalje prijašnju nepravednu i nezakonitu praksu isključivosti talijanskog jezika u saboru i u zemaljskom odboru.

Izvor:
Naša Sloga,
Pula,
br. 4,
12. ožujka
1914.

Na slici:
*Pula početkom
XX. stoljeća*

I zaista: jezikovna ravnopravnost, osnovana u čl. 19. temeljnog državnog zakona od 21. decembra 1867. br. 142 D. Z. L., izričito priznata od Njegova Veličanstva u Previšnjim rezolucijama od 14. septembra 1895. i od 17. februara 1898., pravomoćno potvrđena riješidbama c. k. carevinskog suda u Beču ad br. 5, 6 i III ex 1888 – ne postoji za Hrvate i Slovence Istre, čiji se jezik ne će da prizna nit u saboru nit u zemaljskom odboru, nit u zavodima uzdržanim i ovisnim od pokrajine.

Ali ne samo talijanska narodno-liberalna stranka, nego niti c. k. vlada nije ozbiljno ni s dovoljnom, svrsi shodnom energijom htjela učiniti red u tom pogledu, kad je dopuštala, da po njenoj volji imenovani zemaljski kapetan, *protivno svojem svečanom obećanju*, ne poštuje gore navedenih zakona. Previšnjih rezolucija i sudbenih riješitbi i da očito ignoruje sve, što je u saboru čak cesarski Namjestnik izjavio u hrvatskom jeziku, te da ne priznaje uza se na jednaki način imenovanog saborskog podpredsjednika, kao da ga ne bi bilo.

Narode! Uz takve protuzakonite okolnosti Tvoji zastupnici nisu mogli zauzeti drugog stanovišta osim onog, što Ti ga objasniše u svojem odgovoru na talijanske laži pod naslovom: *“Mir ili rat”*, neposredno iza saborskog zasjedanja u oktobru 1910.

A što je dalje slijedilo u javnom životu naše pokrajine, to je još bolje dokazalo opravdanost našega stanovišta.

Ne ćemo Ti ovdje, Narode, spominjati, kako je koncem god. 1910. i početkom god. 1911. bila narasla objest talijanskih vlastodržaca do prave anarhije, gdje su kao viša oblast uskratili najvažnijim slavenskim općinama Istre zakonito riješenje općinskih proračuna; niti marimo spominjati, kako je ta kriza posredovanjem c. k. vlade svršila medjustranačkom nagodbom u Beču početkom aprila 1911., usljed koje su svi općinski proračuni bili odobreni, viseća pitanja za ustrojenje hrvatskih i slovenskih škola k formalnom riješenju privedena. Družbine škole u Puli, Malom Lošinj u Cresu potporom vlade osigurane.

Ne ćemo navadjeti, kako je i kasnije bilo pokušaja i s talijanske i vladine strane, da nas, Tvoje zastupnike, namame na sklizavu stazu pregovora, kod kojih bi mi morali sankcionirati Tvoju podređenost i zapostavljanje Tvojih prava u svim granama javnoga pokrajinskoga života te učvrstiti položaj talijanske vladajuće stranke, zgodnom za nju razdiobom istarskih općina i prepuštanjem tisuća i tisuća Hrvata i Slovenaca njihovoj upravi u krajevima, koji bi usljed razdiobe spali pod njih.

Mi smo svaki put uočili pogibelj, koja Tebi prijeti, te smo na temelju ovlasti, što si nam ju dao, Narode, obezuspješili slične pokušaje, držeći se načela, *da svako pregovaranje, svaki sporazum u Istri mora sloniti na zakonu i po tome na ravnopravnosti*.

Uz već spomenuto zanemarivanje Tvojih narodno-jezikovnih prava, išlo je zapostavljanje Tvojih životnih interesa takodjer na svakom drugom polju javnoga života u pokrajini.

Od svih zemaljskih namještenika na zemaljskom odboru, na zemljišno-vjeresijskom zavodu u Poreču, na realnoj gimnaziji u Pazinu, na ženskom liceju, na pokrajinskoj bolnici u Puli, *jedan jedini pomoćni liječnik jest hrvatske narodnosti, dočim su svi ostali Talijani*, koji

u ogromnoj većini ne poznaju hrvatskog ili slovenskog jezika. Takodjer izaslanici zemaljskog odbora u raznim korporacijama, kao što su školska vijeća, cestovni odbori, poljodjelsko vijeće, povjerenstvo za pošumljivanje Istre – *osim jednog jedinog – jesu isključivo Talijani.*

Zemaljski prihodi, koji bi po zakonu (§ 23. zem. reda) imali biti uporabljivi u korist slavenskog i talijanskog pučanstva u razmjerju njihovih potreba, troše se bez ikakova proračuna isključivo po volji talijanske većine zemaljskog odbora, bez obzira na potrebe Hrvata i Slovenaca Istre.

Poljodjelstvo, što se tiče Hrvata i Slovenaca, je od zemaljskog odbora posve zanemareno. Dok se za Talijane uzdržava baš luksurijozni poljodjelski zavod u Poreču sa zemljoradničkom školom i uzornom pivnicom, te se priredjuje svake godine talijanski tečajevi za izobrazbu poljodjelaca, za Slavene se ni malo ne haje, za njih se ne otvaraju potrebne poljodjelske škole niti se im davaju potpore za pohađanje takvih škola, za njih se ne priredjuju nikakvi tečajevi.

Ne hotec dati mjesta takodjer Slavenima u zemaljskom zavodu za osiguranje goveda, – ignoravanjem njihove narodnosti i jezika –, pustilo se, da taj zavod zakrčljavi i konačno propade. Isto tako je ekskluzivistična talijanska politika dovela do ruba propasti, do nemoci i nerada zemaljsko gospodarsko vijeće.

Na polju cesto- i vodogradnja prestalo je skoro svako sudjelovanje zemaljskog odbora, jer, dok se je za prijašnjih vremena pripravljalo i provadjalo radnje, koje su bile na uhar talijanskih općinskih i cestovnih uprava, te se u iste svrhe troši još i danas, sada bi morale doći na red veće ili manje radnje u slavenskim općinama (Pazin, Buzet, Marezige, Dekani, Dolina, Podgrad itd.), pak se ne daje običajnih potpora. Ne upotrebljava se u tu svrhu niti skromni iznos u jedankoj mjeri, kakov je bio odobren u proračunu za god. 1908., akoprem su se prihodi pokrajinski od onda znatno povećali.

Talijanska stranka nije htjela da u poštenom i pravednom sporazumu, kao medju jednakopravnom braćom, a ne gospodarom i slugom, s nama djeluje za dobro istarskog pučanstva; ona, koja ima zemaljsku autonomnu vlast u rukama, nije htjela, da sabor i zemaljski odbor djeluju u smislu i na temelju zakona, koji bi morali imati jednaku krijepost za državljane jedne i druge narodnosti u pokrajini, te je svojim postupkom dovela u pogibao i jednoga i drugoga, jer je apsurdno i pomisliti, da u pravoj državi može biti organa javne uprave te bi smjeli postupati prama svojoj samovolji, a ne držati se zakona.

Narode! Mi, Tvoji dosadašnji zastupnici na zemaljskom saboru, uživali smo Tvoje potpuno povjerenje, koje si izrazio na mnogobrojnim sastancima, jer smo se s najboljom voljom zauzimali u svakoj prigodi za Tvoje duševno i materijalno dobro. Sada je naš mandat, kao i mandat naših protivnika Talijana, odlukom c. k. vlade utrnut i Ti si pozvan, da izabereš sebi zastupnike za pokrajinski sabor. Učini to Narode po svojoj najboljoj svijesti, u potpunoj slozi i bratinskoj ljubavi, pod vodstvom "Političkog društva za Hrvate i Slovence u Istri".

Trst, dne 12. febrara 1914.